

Rozhovor

Rozhovor s Heinrichem Dickerhoffem o pohádkách

Dr. Heinrich Dickerhoff (*1953) je katolický teolog, historik a vypravěč. Od dětství ho fascinuje, jak lidé zhušťují život do příběhů, světských i náboženských. V letech 1978–2018 působil ve velké severoněmecké vzdělávací instituci pro dospělé, Katolické akademii Stapelfeld, jako lektor a později jako pedagogický ředitel. V letech 2002–2012 byl také čestným předsedou Evropské společnosti pro pohádky. Od 80. let 20. století vydal několik knih o zkušenostní teologii (např. *Dass wir Zärtlichkeit nicht gottlos nennen. Zur Versöhnung von Glauben und Sexualität*. Würzburg: Echter, 1992; *Beten. Das Leben zur Sprache bringen*. Freiburg: Herder, 2011) a o interpretaci pohádek (např. *Die Suche nach dem verborgenen Schatz. Mit Märchen nach Gott fragen*. München: Claudius Verlag, 2009). Od roku 2019 je v důchodu, ale stále příležitostně přednáší.

Patří pohádky a věda dohromady? Jsi spíše vědec nebo vypravěč pohádek? Jsou pohádky moderní?

Pohádky a věda by se neměly míchat, protože vědy odpovídají racionálně reflektujícím způsobem a pohádky, podobně jako všechno umění, spíše intuitivně předracionálně shrnují zkušenosti. Obojí jsou však výrazem lidského úsilí porozumět světu. Ale není to ani tak – vyjádřeno řečí pohádek – že to jsou nesmiřitelné protiklady jako třeba oheň a voda. Patří k sobě jako chléb a víno, jako nádherné doplnění k vychutnání si života.

Jsem vědec, když analyzuji struktury a souvislosti, a vypravěč, když vyprávím. Především se ale jako teolog a historik i jako vypravěč pohádek cítím být umělcem. Ať studuji Markovo evangelium nebo pozdně středověký životní pocit ve střední Evropě nebo si osvojuji konkrétní pohádku, pokaždé usiluji o to, vstoupit do dobových skutečností a porozumět jim zevnitř, a ne stát nad danou skutečností a hodnotit ji podle svých měřítek.

Tradované pohádky jsou jako každá opravdová poezie nadčasové, protože kdyby neměly něco, co lidi po celé generace oslovuje, byly by dávno zapomenuté. Tím se liší od toho, co chce být bezpodmínečně moderní a aktuální, ale stejně to v krátké době zestárne a upadne v zapomnění.

Dobro, pravda a krása... a pohádky? Co tě napadne jako první?

Ve většině pohádek jsou ti dobří také krásní – až na pár výjimek, které se však na konci také obrátí. Už staří řeční filozofové se domnívali, že dobro a opravdová krása jsou identické. A jen dobré je trvale pravdivé. Pravdivé (wahr) není, co se stalo, pravdivé je, co uchováваме (bewahren). *Alétheia*, slovo řeckého Nového zákona, překládané jako *pravda* znamená doslova: *to, co není*

určeno k zapomenutí. Moje učitelka vypravěčského umění mi vytrvale opakovala: staň se garantem pravdy pohádky, kterou vyprávíš. A já vyprávím pouze pohádky, za jejichž pravdou mohu stát a které by podle mě neměly být zapomenuty.

Jsou pohádky pravdivé? Jaká pravda je v pohádkách obsažena?

Pravdivé, jak jsem právě řekl, nejsou pohádky ve smyslu řešitelného početního příkladu. To platí pro každou poetickou pravdu, pro Goetheho Fausta, Haškova Švejka a Tolkienova Pána prstenů. Pohádky shrnují bezpočet životních zkušeností do příběhu, nebo jak napsal Max Frisch: Zkušenost hledá příběh.

Jakou pohádku by mělo dítě slyšet jako první a proč?

U malých dětí je mnohem důležitější skutečnost, že jim vyprávíme, než obsah, co jim vyprávíme. Vztah je důležitější než obsah. Nejzávažnější zkušeností dítěte je, že velký člověk si na ně udělá čas a vypráví mu. Pro děti je pak obzvláště krásné, když to nejsou příběhy z nějaké knihy, ale „pro ně“ vymyšlené, tedy exkluzivně spojující dítě a dospělého. Když pak dětem chceme vyprávět tradiční pohádky, pak by to do věku šesti nebo sedmi let měly být především ty pohádky, které tematizují jejich klíčovou zkušenost: jak žít jako malí ve světě, kde vládou velcí. Mnohé typické pohádky pro děti vyprávějí o tom, jak odvážní a vtipní malí porazí hloupější velké. A velmi hezkou variantou této proměny moci je, když ti zdánlivě slabší malí ty velké zachrání. V zásadě chtějí pohádky všechny, malé i velké, povzbudit.

Jak ses dostal k pohádkám? Co ses díky tomu naučil?

Jako dítě jsem mnoho pohádek neslyšel ani nečetl. Fascinovala mě spíše Astrid Lindgrenová, Karel May a řecké a germánské ságy. K pohádkám jsem se doopravdy dostal, až když jsem poprvé potkal a slyšel profesionální vypravěčku. Co jsem se pak u ní naučil a později i sám jako vypravěč uplatňoval, bylo mnohem hlubší porozumění síle slov, jazykových obrazů, ale také hlasu. To proměnilo můj pohled a přístup i k biblickým a jiným tradovaným textům, totiž přineslo snahu se do nich ve výše zmíněném smyslu „vporozumět“.

Jaká z pohádkových postav tě provází nebo nějaký čas provázela?

Postavy z pohádek, se kterými jsem se uměl dobře ztotožnit, jsou pravděpodobně málo známé: *Condla Rotschopf* z Irska, který následuje svůj sen a vše ostatní zanechává za sebou, *Maelduin*, také z Irska, který se vydá na odyseu, aby pomstil svého otce, a tak zúčtoval s minulostí, a který se během této cesty učí smířit se se životem – ale to je abstraktní popis, obrazy pohádek jsou mnohem silnější. A ještě k nim patří král *Gawain*, synovec krále Artuše, z anglických lidových příběhů, který se učí to, co bylo i v pro mě velikou výzvou: správné nakládání s úspěchem, a ještě důležitější – se selháním a správné z-držení se vůči ženám a všem, kteří se zdají být v životě v pozici slabších. Tyto postavy přitom nejsou morálními vzory, ale nastavují zrcadlo, ve kterém mohu poznat něco o sobě, a to ne na rovině vnější, biografické, ale na té vnitřní, „duševní“.

Čím by byl svět bez pohádek? Proč si je lidé vytvořili?

Pohádky se vymýšlejí. Napadají nás, jako sny. A svět bez pohádek by pro mě byl jako svět bez poezie, bez hudby, bez vína, bez radosti z bez-smyslné krásy. Byl by bez-útešný.

K pohádkám patří, že dobro vždy vítězí nad zlem. Je to skutečně pravda?

Pravdivé je z toho minimálně to prastaré a nezapomenuté přání, aby zlo nemělo poslední slovo a že násilí a nespravedlnost sice může vzít mnoha lidem život, ale neovládne trvale svět. Aktuální variantou tohoto přání je: „Putin nesmí vyhrát“. Zda je toto přání pravdivé nebo jen pouhou iluzí, se ukáže, až ještě více zdraží potraviny a v místnostech bude chladněji. Pohádky nikdy nevyprávějí o tom, že nám vítězství dobra padá do klína. Jsou to dlouhé cesty, které k němu vedou. Mohou vést.

A co to znamená pro život? Proč vůbec vyprávíme pohádky?

Pohádky jsou povzbuzením, ne výchovou. Moderně bychom řekli, že je to *Empowerment*. „Měj odvalu žít. Vydej se na cestu. Bude to dobré. Určitě tě čeká mnoho nebezpečí. Ale vyjdi, budeš se divit, jací průvodci se ti objeví po boku. A věř, že jsi žádaný. Jsi očekávaný.“ Nic z toho nelze vědecky dokázat, ale rozhodnutí pro takovýto úhel pohledu mění život. Vše se může změnit, vyprávějí pohádky podobně jako všechny příběhy o zázracích. Dokonce i ty se můžeš proměnit!

Říká se, že pohádky jsou jen něčím pro děti. Je to tak opravdu?

Určitě ne. V premoderní době – stejně jako dnes v Orientu – nebyly děti cílovým publikem profesionálních vyprávěčů, už jen z toho důvodu, že nemohly vyprávěče, kteří z toho žili, zaplatit. A pohádky, jejichž původ, obsah a strukturu lze vysledovat skutečně až do středověku, ani nejsou pro děti moc vhodné, protože vyprávějí o otázkách a výzvách, které se dětí většinou ještě moc netýkají.

Podle čeho se pozná dobrá pohádka a podle čeho je dětem vybírat?

Nejsem pedagog. Ale ideálně bude vhodná pohádka přiměřená věku a situaci. V případě dětí to budou témata malý a velký a odvaha, později pak možná přátelství, s blížící se pubertou pak více a více „sebeúcta“. Pohádka s hezkými obrazy je vhodná vždy, i děti v mateřských školách si často vybírají pohádky, které jsou pro ně vlastně příliš složité, ale v danou chvíli jim dělají dobře. Uškodit pohádkou člověk nemůže, pokud ji vypráví s dobrou vůlí vůči posluchačům, ať jsou mladí nebo staří, ať jsou v mateřské škole nebo v hospici.

Je nějaká pohádka, která by se hodila k aktuální situaci v Evropě?

Takovou otázku nemohu spolehlivě odpovědět, protože pohádky právě nejsou „aktuální“ a módní, příp. moralizující aktualizace ruší jejich kouzlo. Ale možná by se hodila jedna indiánská pohádka, kterou vyprávím už v mateřských školách, ale také lidem, kteří se odhodlávají k náročnému úkolu, jako je např. vzdělání k pomoci v hospici. Možná si musíme jako Evropané nově zvyknout na to, že jsou před námi znovu velké výzvy, jakými jsou nemoci, válka a změna klimatu a že jejich zvládnutí nemůžeme přenechat těm, kteří platí za velké, mocné a chytré.

Jak netopýr ke křidlům přišel

Když svět byl ještě mladý, havran byl už starý.

Byl starý a velký a silný a chytrý, protože toho hodně viděl.

Ale netopýr byl malý a šedivý a plachý – tehdy ještě vypadal jako všechny myši.

Havran a netopýr byli přátelé.

Pak havran onemocněl, přepadla ho nemoc duchů.

Netopýr přišel za svým nemocným přítelem.

„Mohu ti nějak pomoci?“
„Ano,“ řekl havran, „můžeš. Musíš udělat vítr.
Velký vítr. Silný vítr.
Ten odvane nemoc duchů.“
„Ale ne,“ řekl netopýr, „to neumím.
Jsem jen malá myš. A malá myš nezvládne udělat velký vítr!“
„Pak,“ řekl havran, „pak zemřu.“
„Ne,“ řekl netopýr, „ne! Zkusím to!“
A netopýr roztáhl prsty, roztáhl je víc a víc,
až se mu mezi prsty napnula kůže.
A natahoval a natahoval, natahoval a natahoval své ruce,
až se mu napnula kůže i mezi rukama a tělem.
Napnula se jako plachta.
A netopýr začal pohybovat prsty, pohyboval rukama,
nejprve pomalu, pak rychleji a rychleji.
A přišel vítr. Velký vítr. Silný vítr.
Odfoukl tu přízračnou nemoc a havran se opět uzdravil.

„Děkuji ti, příteli,“ řekl havran, „pomohl jsi mi.
A teď máš křídla. Naučím tě létat.
Jako jediné čtyřnohé zvíře budeš létat jako pták!“

Ano, tak to bylo. A tak to také je.

(indiánská pohádka neznámého původu, kterou podle příběhu Michaela Gemkova upravil Heinrich Dickerhoff)

Děkuji Ti za rozhovor!

Tomáš Cyril Havel
koeditor *Caritas et veritas*